

Ziemowit Michałowski

"Maltechnik, technische Mitteilungen für Malerei und Bildpflege", R. 76, 1970 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 30/1-2 (116-117), 97-100

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Numer specjalny — dedykowany O. Demusowi z okazji 70-lecia urodzin.

W. Frodl, *Geschichte und Gegenwart der Denkmalpflege (Historia i teraźniejszość ochrony zabytków)*, ss. 90—95. Krótki szkic poddający analizie wybrane pojęcia z zakresu ochrony i konserwacji zabytków na tle historii i sytuacji współczesnej tych dyscyplin.

F. Eppel, *Historische Technologie der Bildenden Künste (Historyczna technologia sztuk plastycznych)*, ss. 95—102. Rozważania na temat materialnych i technicznych uwarunkowań architektury i sztuki na przestrzeni dziejów, na kanwie krótkiego przeglądu źródeł i literatury.

H. Foramitti, *Photogrammetrie und Denkmalpflege in Österreich (Fotogrametria i ochrona zabytków w Austrii)*, ss. 102—106. Po krótkim przedstawieniu początków fotogrametrii w Europie i Austrii, autor omawia zwięźle współczesną sytuację tej dyscypliny w aspekcie techniki i organizacji.

F. Forlati, *Le strutture di S. Marco e il loro infido sottosuolo (Problemy konstrukcyjne bazyliki Św. Marka i jej niepewne podłoże)*, ss. 106—113, 4 il., 4 rys. Przedstawienie problemów wynikających ze słabego posadowienia bazyliki i zachwiania jej struktury; odnośne wnioski konserwatorskie.

H. Ladenbauer-Orel, *Der Stadtkern von Wien in archeologischer Sicht (Centrum Wiednia z archeologicznego punktu widzenia)*, ss. 114—118, 1 rys. Uwagi dotyczące problemów urbanistyki i kultury materialnej miasta antycznego i średniowiecznego, będące wynikiem obserwacji poczynionych przy okazji rozbiórek starej zabudowy i prac ziemnych.

A. Klaar, *Saalbautypen des Hochmittelalters (Budowle salowe późnego średniowiecza)*, ss. 118—122, 2 rys. Na podstawie głównie dolnoaustriackich przykładów autor dokonuje wstępnej analizy problematyki historycznej i formalnej sal w średniowiecznej architekturze świeckiej i klasztornej.

U. Ocherbauer, *Die Wandmalereien der St. Johanneskirche in Dietmannsdorf bei Trieben (Malowidła ścienne w kościele Św. Jana w Dietmannsdorf koło Trieben)*, ss. 123—130, 7 il., 1 rys. Po opisie oraz analizie ikonograficznej, stylistycznej i technologicznej malowideł pochodzących częściowo z połowy XIV, częściowo z końca XV w., a odkrytych w latach 1969—1971, autor zwięźle charakteryzuje program i przebieg prac konserwatorskich, które ograniczyły się w zasadzie do odstonięcia i utrwalenia warstwy malarskiej.

M. Zykan, *Die gotische Annenstatue der Stadtpfarrkirche in Krems und ihre Wiederaufrichtung im 18. Jahrhundert (Gotycki posąg św. Anny przy miejskim kościele parafialnym w Krems i jego ponowne ustawienie w XVIII w.)*, ss. 130—134, 5 il. Na tle ogólnych wiadomości o genezie i rozwoju kultu św. Anny autor charakteryzuje problematykę artystyczną rzeźby pochodzącej z drugiej ćwierci XIV w. i omawia sprawę jej ponownej ekspozycji w XVIII w. oraz związane z tym uzupełnienia substancji zabytku.

G. Tripp, *Fragen zur Restaurierung des Altars von Michael Pacher in St. Wolfgang (Kwestie nasuwające się w związku z restauracją ołtarza M. Pachera w St. Wolfgang)*, ss. 134—142, 6 il., 2 rys. Z okazji przeprowadzenia kompleksowych badań tego czołowego zabytku sztuki średniowiecznej autorka referuje krótko historię jego dotychczasowych restauracji i omawia wstępne wyniki wspomnianych badań, które dają ciekawy wgląd w średniowieczny warsztat malarsko-rzeźbiarski, następnie zaś rozważa różne możliwości ukierunkowania przyszłych zabiegów konserwatorskich.

M. Koller, *Der Albrechtsmeister und Conrad Laib (Mistrz ołtarza Albrechta i Konrad Laib)*, ss. 143—154, 10 il., 1 rys. Cenny przyczynek do problematyki piętnastowiecznego warsztatu malarskiego w Austrii (m.in. sprawy wyrobu i obróbki drewna na podobrazia, gruntów, wstępnego wykreślenia konturów kompozycji, sposobów nakładania farby), oparty na ogólnej literaturze przedmiotu i wynikach badań dzieł wymienionych mistrzów.

W. Oberwalder, *Zwei Skulpturen aus Alt-Weitra (Dwie rzeźby z Alt-Weitra)*, ss. 154—160, 4 il. Przedstawienie przebiegu badań stylistycznych i technologicznych, w wyniku których jedną z dwu rzeźb uznawanych dotychczas za późnogotyckie udało się zidentyfikować jako dzieło powstałe pod wpływem gotycyzującego nurtu sztuki wieku XVII.

T. Hoppe, *Beobachtungen an Berninis St. Peter-Kolonnaden (Spostrzeżenia dotyczące kolumnad Berniniego przy bazylice Św. Pio-*

tra), ss. 160—165, 5 il., 3 rys. Prezentacja wyników obserwacji i poglądów literatury dotyczących m.in. rozczłonkowania architektonicznego budowli, jej usytuowania w stosunku do funkcji komunikacyjnych otoczenia a także jej rozplanowania obliczonego na osiągnięcie określonych efektów perspektywicznych.

W. Blauensteiner, *Restaurierungsarbeiten im Palais des Prinzen Eugen (Prace konserwatorskie w pałacu księcia Eugeniusza)*, ss. 166—171, 8 il. Omówienie prac zmierzających do odtworzenia dawnych podziałów wnętrz, uzupełnienia, konserwacji i wyeksponowania ich dekoracji i wyposażenia przez usuwanie późniejszych przeróbek oraz odświeżenia i drobne rekonstrukcje elementów zachowanych.

G. Sedlak, *Der Fischbehälter des Stiftes Kremsmünster (Basen rybny opactwa Kremsmunster)*, ss. 172—179, 5 il., 2 rys. Z okazji prac konserwatorskich autor przedstawia problematykę artystyczną i techniczną basenu rybnego, stanowiącego jedno z największych osiągnięć europejskiej architektury użytkowej, kładąc szczególny nacisk na charakterystykę pierwotnego kształtu tej budowli z końca XVII w., proj. C.A. Carlone.

G. Kodolitsch, *Die Malereien der ehemaligen Pfarrhofkapelle in Obertrum (Malowidła dawnej kaplicy w dworze plebańskim w Obertrum)*, ss. 179—184, 2 il. Charakterystyka ciekawych, stojących na pograniczu sztuki ludowej, malowideł z drugiej ćwierci XVIII w., ze szczególnym uwzględnieniem analizy programu ikonograficznego.

Recenzje

Oprac. Marian Arszczyński

MALTECHNIK, TECHNISCHE MITTEILUNGEN FÜR MALEREI UND BILDPFLEGE. Wyd. Georg D.W. Callwey, München. Kwartalnik.

Rocznik 76 (1970)

Zeszyt 1, stron 27+5 nlb., ilustracje

K. Wehlte, *Sybaris ein grösseres Pompeji? (Sybaris większe niż Pompeje?)*, ss. 1—2. W Kalabrii, na południowym wybrzeżu Włoch w czasie prac wykopaliskowych prowadzonych przez archeologów z Uniwersytetu Pensylwania natrafiono na rozległe pozostałości greckiego miasta portowego Sybaris, zniszczonego w 510 r. p.n.e., następnie odbudowanego i stanowiącego w okresie panowania rzymskiego ważny ośrodek handlowy. Prócz zabytków budownictwa i ceramiki odkryto również resztki rzymskich malowideł ściennych na grubej zaprawie.

W. Schimpf, *Bemaltes Betonrelief in Istanbul (Polichromowany relief betonowy w Istambule)*, ss. 2—8, 7 il. Opis sposobu wykonania barwnej dekoracji reliefowej o powierzchni 36 m² na ścianie zewnętrznej nowego budynku fabryki farb Hoechst w Istambule. Autor jest projektodawcą i wykonawcą tego dzieła. Kolejne etapy pracy: 1) sporządzenie szkiców ideowych, rysunków szczegółowych i modelu gipsowego w skali 1 : 10; 2) wykonanie formy negatywowej z drewna i gipsu; 3) usunięcie tynku ze ściany w miejscu osadzenia odlewu; 4) przygotowanie masy betonowej — zależnie od założeń kompozycyjnych z białego lub szarego cementu, jak też barwionej kolorowym piaskiem marmurowym i kruszywem marmurowym; 5) wykonanie odlewu i montaż wstępnie opracowanej płyty reliefu na ścianie; 6) dalsze modelowanie masą betonową po uprzednim uzbrojeniu powierzchni, przy czym dla polepszenia własności modelarskich, jak też w celu opóźnienia procesu wiązania masy, dodano do niej nieco emulsji Movilith; 7) po rocznej przerwie — dwukrotne pokrycie powierzchni reliefu roztworem fluat; 8) gruntowanie emulsją Movilith prod. Hoechst; 9) malowanie, głównie laserunkowe, farbami sporządzonymi z odpornych na światło i alkalia pigmentów i spoiwa emulsyjnego Movilith; 10) końcowe pokrycie polichromii dwoma warstwami tej samej emulsji Movilith. Użyta technika malarska pozwoliła uzyskać głęboki, nasycony kolor. Omówiony rodzaj dekoracji architektonicznej daje możliwości różnorodnych efektów dzięki połączeniu formy rzeźbiarskiej z malarstwem.

H. Härlin, *Mikroskopische Untersuchungsmethoden von Bildträgern (Metody badań mikroskopowych podłoży obrazów)*, ss. 9—16, 8 il. Ogólne omówienie identyfikacji mikroskopowej gatunku drewna i włókien płótna, z wskazaniem literatury tematu. Badanie drewna polega na obserwacji charakterystycznych cech budowy anatomicznej na trzech podstawowych przekrojach: poprzecznym, promieniowym i stycznym. Próbki drewna pozostawia się przez noc lub dłużej w mieszaninie gliceryny i alkoholu, po czym żyłką wykonesuje się możliwe cienkie przekroje. Nie barwiony preparat, umieszczony

w kropli gliceryny pod szkiełkiem nakrywkowym, obserwuje się w świetle przechodzącym przy powiększeniu 200—400 razy. Preparaty trwale wybarwiają się np. hematoksyliną i safraniną, odwadniają w alkoholu i zatapiają w żywicy „Caedax”. Przykładowo omówiono i zilustrowano przekroje drewna świerka, jodły i dębu. Do badań włókien płótna pobiera się 0,5-centymetrowe próbki nitów osnowy i wątku, z których należy usunąć ewentualny klej, wosk lub tłuszcz. Po rozwióknieniu obserwuje się włókna elementarne w podobnych warunkach jak przekroje drewna. Trwałe preparaty zatapiają się w żelatynie z gliceryną lub w mieszaninie polialkoholu winylowego, acetonu i gliceryny, nakrywając szkiełkiem. Na zdjęciach mikro przedstawiono włókna elementarne wełny, bawełny, lnu i konopi. Znaczne podobieństwo między niektórymi włóknami powoduje często konieczność przeprowadzenia bardziej skomplikowanych, chemicznych badań.

—W—, *Neue etruskische Funde in den Tomben von Tarquinia* (Nowe znaleziska etruskie w grobowcach w Tarquinii), ss. 16—17, 1 il. Informacja o działalności archeologicznej Carlo Lericio, który stosując najnowszą aparaturę elektroniczną, używaną w geofizyce do wykrywania złóż mineralnych, oraz sondę fotograficzną, odkrył w ostatnich latach ponad 60 grobów etruskich. Podano też szereg uwag ogólnych na temat grobowców etruskich oraz czynników zagrażających ich zachowaniu. Schematyczny rysunek przedstawia działanie sondy fotograficznej.

—R—, *Fachnormenausschuss „Farbe” 1969* (Komisja norm zawodowych „Farbe” 1969), ss. 17—19. Podczas posiedzenia Komisji w dniach 27—30.X.1969 w Karlsruhe przedstawiono istotne problemy normalizacji rozmaitych zagadnień dotyczących farb.

Informacje techniczne, ss. 19—20

Odpowiedź 131: dotyczy sposobu matowienia błyszczących miejsc w obrazie olejnym, którego powierzchnia ma pozostać matowa.

Doniesienia z przemysłu:

H. Odemeł, *Mineral-Silikatfarben und Organ-Silikatfarben* (Farby mineralno-krzemianowe i farby organiczno-krzemianowe), ss. 20—21. Dokładne rozróżnienie tych dwu rodzajów farb ma istotne znaczenie w technologii malarskiej ze względu na niezupełnie pokrywające się zakresy ich stosowności. Pierwsze oparte są na spoiwie czysto krzemianowym, drugie zawierają prócz tego żywicę sztuczną w dyspersji. Niewłaściwe użycie tzw. farb krzemianowych („Silikatfarben”) było już powodem szkód. Farby mineralne Keima („Keim-Mineralfarben”) produkowane są na spoiwie czysto krzemianowym. Dla techniki malarskiej opartej na takim spoiwie wprowadzono pojęcie systemu czystokrystalicznego (Purkristallat-System).

Verband Deutscher Gemälderestauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł), ss. 21—23. Sprawozdanie z walnego zebrania i posiedzenia roboczego w dniach 13—18.X.1969 w Stuttgarcie. Omówiono między innymi problemy kształcenia konserwatorów w Instytucie Technologii Malarstwa w Stuttgarcie (Straub), klimatologii (Richter) i mikropreparacji dla celów konserwatorskich (Härlin). E. Willemsen został ponownie wybrany przewodniczącym VDGR.

Literatura fachowa, ss. 23—24

—R—, rec.: W. Durant, *Kulturgeschichte der Menschheit* (Historia kultury ludzkości), t. 1—32, Lausanne.

Krótkie wiadomości

Werner Schreib, nekrolog, s. 24

—W—, *Maltechnisches Seminar* (Seminarium poświęcone technice malarstwa), ss. 24—25. W ramach związku artystów plastyków Württembergii prowadzi się akcję upowszechniania nowych technik wśród malarzy starszych roczników. Specjalna wystawa w Stuttgarcie pokazała możliwości rozmaitych technik malarskich, m.in. opartych na żywicach sztucznych i graficznych, np. sitodruku.

—R—, *100 Jahre Hamburger Kunsthalle* (100 lat hamburskiej Kunsthalle), s. 25.

—R—, *Neue Leitung der Hamburger Kunsthalle* (Nowe kierownictwo hamburskiej Kunsthalle), s. 25.

—R—, „*Certifikate*” statt *Expertisen* („Certyfikaty” zamiast ekspertyz), s. 25. Dołączanie atestów przy sprzedaży dzieł sztuki, zdaniem handlowców biorących udział w 14 Niemieckich Targach Sztuki i Antykwariorów, stanowi gwarancję dla kupujących.

Gemälde im Rijksmuseum beschädigt (Uszkodzone malowidła w Rijksmuseum), ss. 25—26. Nieznany sprawca zarysował ostrym przedmiotem pięć cennych obrazów: L. Costa, L. Monaco, G. Reni, A. Cano i szk. Ribery.

AP, *Zwei Millionen für einen Degas* (Dwa miliony za Degasa), s. 26. Obraz E. Degasa *Danseuse sur la Points* (Premier Sujet) sprze-

dany został na licytacji w nowojorskiej Parke-Bernert-Galerie za rekordową sumę 550 000 dolarów = 2,1 mln marek.

Stg. Ztg., *Holbein-Miniatur für 185 000 DM* (Miniatura Holbeina za 185 000 marek), s. 26. Miniaturowy portret kobiety H. Holbeina mł. z ok. 1540 r., malowany farbami wodnymi na pergaminie, wys. 4 cm, osiągnął na aukcji Sotheby w Londynie cenę 21 000 funtów szterlingów. Zdaniem ekspertów jest to nieznany dotychczas, trzynasty tego typu portret Holbeina.

Stg. Ztg., *Gauguin für 1160 000 DM* (Gauguin za 1160 000 marek), s. 26. Na aukcji Christies w Genewie, w której wzięło udział ok. 500 handlarzy i kolekcjonerów z całego świata, sprzedano 37 obrazów impresjonistów i malarzy nowoczesnych za łączną sumę ok. 8,9 mln franków. Obraz Gauguina, zatytułowany *Bonjour Monsieur Gauguin* uzyskał cenę ok. 1350 000 franków.

—R—, *Baldung-Gemälde entdeckt* (Odkryto malowidło Baldunga), ss. 26—27. Na licytację w londyńskim domu sztuki Sotheby wystawiono nieznany dotychczas obraz Hansa Baldunga zw. *Grien Kuschenie Ewy*, anonsowany jako jedno z największych po wojnie odkryć na polu sztuki.

Stg. Ztg., „*Guernica*” den *Republikanern* („Guernica” dla republikanów), s. 27. Swoją słynny obraz *Guernica* ofiarował Picasso rządowi republiki hiszpańskiej.

—R—, *Computer-Kunst* (Sztuka komputerowa), s. 27. Pod tą nazwą otwarto w Hanowerze światową wystawę „dzieł” wykonanych przez odpowiednio zaprogramowane komputery.

—W—, *Farbenzentrum in Wetzlar* (Farbenzentrum w Wetzlar), s. 27. Wzmianka o obradach, jakie odbyły się w dniach 7—8 listopada 1969 r. „Farbenzentrum” — towarzystwo do spraw światła, koloru, formy i materiału.

Archäologie gestern und heute (Archeologia wczoraj i dziś), s. 27. Wzmianka o ilustrowanych przezroczeniach prelekcjach U. Rüdigera z Uniwersytetu w Urbino, poświęconych osiągnięciom w metodyce badań archeologicznych.

Zeszyt 2, stron 24+8 nlb., ilustracje

A. Rieth, *Maltechnik von Lascaux* (Technika malarska z Lascaux), przedruk ze „*Stuttgarter Zeitung*” 9.II.1970, ss. 33—34. Autor porusza kilka kwestii technicznych słynnych malowideł naskalnych w jaskini Lascaux, polemizując z niektórymi stwierdzeniami zawartymi w artykule polskiego autora Zbigniewa Herberta pt. *Das Bestiarium von Lascaux* („*Stuttg. ZTG*”, 31.I.1970); odrzuca możliwość stosowania bieli jako pigmentu malarskiego wczesnej epoki kamiennej.

F. Lorenzi, *Restaurierung eines Bildes mit eingelaufener Leinwand* (Konserwacja obrazu o skurczonym płótnie), ss. 34—39, 3 il. Zamoczenie obrazu olejnego na płótnie, 90×67 cm, spowodowało silne skurczenie się podłoża i wskutek tego wystąpienie bardzo licznych daszkowatych odspojień warstwy malarskiej. Aby umożliwić ich sprasowanie, przeprowadzono zabieg rozciągnięcia skurzonego i pofałdowanego płótna. Do krawędzi obrazu przyklejono za pomocą „Glutolinu” szerokie pasy papieru pakowego i po ich zwilżeniu wodą napięto całość na krosna, większe o ok. 50 cm z każdej strony od obrazu. Wysychanie papieru powodowało jego kurczenie się i tym samym równomierne naprężenie rozciągające płótno. Zabieg ten przeprowadzono dwukrotnie, po czym sprasowano na wosk odspojenia za pomocą kautera. Zdjęto gruby, silnie pozółkły werniks, usunięto przemalowania i wadliwe kity. Ubytki wypełniono masą kredowo-klejową i po zaimpregnowaniu odwrócić masą dublującą zdjęto obraz z prowizorycznych krosien. Ze względu na obecność sygnatury malarzy na odwrócić, dublowano na przezroczystą tkaninę szklaną, na ogrzewanym stole próżniowym. Prace wykonano w Schweizerisches Institut für Kunstwissenschaft w Zurychu. Dwa inne obrazy, które również zostały zamoczone, nie poniosły istotnych szkód dzięki temu, że były dublowane na masę woskowo-żywiczną.

R. Biedrzyński, *Maler und Fotolinse* (Malarz i fotograficzna soczewka), ss. 39—43, 2 il. Omówienie kwestii wykorzystania przez dziewiętnastowiecznych malarzy (Lenbach, Stuck) zdjęć fotograficznych, jako pomocy przy studiach portretowych. Stosowanie rozmaitych przyrządów optycznych w malarstwie ma długie tradycje — krzyż nitkowy Dürera, projekty Holbeina na tafli szklanej, camera obscura, używana przez takich malarzy, jak Vermeer, Canaletto, Guardi. Autor zastanawia się też nad dzisiejszą relacją malarstwo-fotografia.

B. Hundhausen, *Resopal-Unterdrucktechnik für Künstler* (Technika ciśnieniowa Resopal dla artystów), ss. 43—49, 7 il., 1 il. kolor. na wklejce. Obraz wykonuje się w dowolnej technice malarskiej lub graficznej (akwarela, gwasz, tempera, tusz, rysunek ołówkiem,

chudy pastel, węgiel, sitodruk, collage itd.), z wyjątkiem technik o spoiwach olejnych, żywicznych lub woskowych, na specjalnym półprzezroczystym papierze, dostarczanym przez firmę Resopal („Resopalspezialpapier”). Malowidło powinno być laserunkowe. Po przesłaniu do dalszej obróbki w zakładach Resopal, obraz na papierze zostaje wprasowany na gorąco pod ciśnieniem w cienką (1,75 mm) płytę z celulozy warstwowej — „Decorative Kunststoffplatte Resopal”, z równoczesnym pokryciem powierzchni warstwą tworzywa sztucznego. Gotowe dzieło odznacza się wielką trwałością i, dzięki warstwowej budowie, dużą świetlistością barw. Gładka powierzchnia może być jedwabiście matowa lub błyszcząca, w tym ostatnim wypadku obraz przypomina japońską lakę. Ta nowa technika szczególnie nadaje się do dekoracji wnętrz pomieszczeń użyteczności publicznej (kawiarnie, hotele itp.).

Informacje techniczne, ss. 50—53

Odpowiedź 132: dotyczy sposobu wykonania malowidła przypominającego fresk za pomocą techniki krzemianowej Keima na starym tynku.

Odpowiedź 133: omawia sporządzenie podkładu zbrojonego warstwą waty szklanej pod malowidło, wykonane w warunkach pracowniowych techniką krzemianową Keima, przeznaczone do późniejszego montażu na ścianie.

Odpowiedź 134—135: dwa pytania czytelników dotyczą sposobu zabezpieczenia przed zadrapaniami obrazów wykonanych kredkami woskowymi; zdaniem redakcji brak jest na to zadowalających środków zaradczych.

Doniesienia z przemysłu:

J. Goebel, *Aquapasto (Aquapasto)*, ss. 53—54. Krótka informacja na temat medium malarskiego „Aquapasto” firmy Winsor-Newton, umożliwiającego impastowe malowanie akwarelą, mającego też zastosowanie w pracach konserwatorskich do wypełniania drobnych szczelin i punktowań akwarelowych. Inne medium tej firmy, przeznaczone dla malarstwa olejnego „Oleopasto” powoduje bardzo powolne i miękkie zasychanie farb olejnych i nie jest godne polecenia dla celów konserwatorskich.

E. Haupt, *Behandlung von Pinseln (Obchodzenie się z pędzlami)*, s. 54. Praktyczna wskazówka, dotycząca przygotowania do pracy nowych pędzli szczecinowych i akwarelowych.

Verband Deutscher Gemälderestauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł), ss. 54—55. Porządek obrad posiedzenia roboczego w dniach 31.V — 5.VI.1970.

Literatura fachowa, ss. 55—58

K. Wehlte, rec.: „Bild der Wissenschaft”, *Zeitschrift über die Naturwissenschaften und die Technik in unserer Zeit*, wyd. od 1964 r., miesięcznik, DVA, Stuttgart.

F. Lammeyer, rec.: K. Wehlte, *Temperamalerei, Einführung in Werkstoffe und Malweisen unter Berücksichtigung synthetischer Dispersionsfarben*, wyd. 6 ulepszone, ss. 199, 61 il., Ravensburg.

—W—, rec. J.W. Mills, *Beton-Plastiken*, przekład z ang., ss. 65, 45 il., Wiesbaden-Berlin.

Krótkie wiadomości

K. Wehlte, *Erich Heckel*, s. 58. Wspomnienie pośmiertne.

G. Wehlte, *Kodak-Ektachrome-Infrarotfilm auch für Gemäldeprüfung (Kodak-Ektachrome-Infrarotfilm również do badania malowideł)*, ss. 58—59. Krótka informacja o nowym, małoobrazkowym, barwnym filmie odwracalnym Kodaka, uczulonym na podczerwień, mogącym mieć zastosowanie do identyfikacji warstw malarskich.

pr. *Kunstschutz (Ochrona sztuki)*, s. 59. W Brukseli odbyła się międzynarodowa konferencja ekspertów do spraw ochrony europejskich skarbów kultury, z udziałem ministrów odpowiedzialnych za ochronę zabytków. Zalecono rządowi sporządzenie spisów i planów położenia pomników kultury oraz podjęcie kroków zapobiegających niszczeniu zabytków.

Stuttg. Ztg., *Wandmalerei aufgedeckt (Odkryto malowidło ściennie)*, s. 59. We wnętrzu kopuły wiejskiego kościoła na wyspie Naxos (na Morzu Egejskim) odsłonięto spod przemalowań najstarsze z dotychczas znanych, ściennie malowidło bizantyjskie. Dwa duże medaliony przedstawiają głowę Chrystusa, inskrypcja zawiera datę 590—591.

A. Bertinelli, *Römische Mosaiken bei Palo entdeckt (W Palo odkryto mozaiki rzymskie)*, s. 58. W rzymskiej nekropolii, odkrytej w Palo (na północny zachód od Rzymu), znaleziono obok licznych naczyń, broni i ozdób także mozaiki z przedstawieniami figuralnymi.

Stuttg. Ztg., *Gestohlenen van Dyck sichergestellt (Skradziony van Dyck został zabezpieczony)*, s. 59. We Frankfurcie n/M. odnaleziono i zabezpieczono obraz van Dycka, skradziony przed 8 miesiącami z prywatnej kolekcji w Wiedniu.

—R—, *Toilette als Restaurierwerkstatt (Toaleta jako pracownia konserwatorska)*, ss. 59—60. Trudności lokalowe zmusiły dyrekcję Reiss-Museum w Mannheim do urządzenia pracowni konserwatorskiej w pomieszczeniu toalety.

I. Locher (Stuttg. Ztg.), *Luzerner Galeriebesitzer erhielt drei Jahre Gefängnis (Właściciel galerii w Lucernie został skazany na trzy lata więzienia)*, s. 60. Powodem skazującego wyroku była urządzona przez niego wystawa 126 sfalszowanych obrazów sławnych malarzy. Do odpowiedzialności przed sądem holenderskim pociągnięto też właściciela obrazów pod zarzutem fałszerstwa.

—W—, *Ikonen-Ausstellung in München (Wystawa ikon w Monachium)*, s. 60.

Zeszyt 3, stron 28+4 nlb., ilustracje

K. Wehlte, *Farbnamen, ein Problem der Gegenwart (Nazwy kolorów — problem aktualny)*, ss. 67—70. Omówienie trudnego do rozwiązania problemu unifikacji oznaczeń i nazewnictwa kolorów i ich najrozmaitszych odcieni, a także pigmentów i barwników. Przytoczono niektóre dotychczasowe próby uporządkowania tego zagadnienia, wskazano na znaczenie obowiązującej normy przemysłowej DIN 6164, regulującej w pewnym stopniu kwestię oznaczeń barw, przypomniano międzynarodowy system określania odcieni kolorów według ich tonu barwnego, nasycenia i stopnia jasności, pozwalający wyrazić charakter barwy za pomocą trzech cyfr. Brak jednak zadowalającego systemu, w związku z czym autor podkreśla konieczność regulacji tych spraw na forum Niemieckiej Komisji Norm.

K. Wehlte, *Ikonenmalerei in Deutschland (Malarstwo ikonowe w Niemczech)*, ss. 70—74. Przedstawienie sylwetki malarza ikon Nikołaja Nikołajewicza Szelechowa, osiadłego w Niemczech w Biberach nad rzeką Riss i tu uprawiającego swą twórczość.

N.N. Schelechoff, *Technik der Ikonen-Malerei (Technika malarstwa ikonowego)*, ss. 74—84, 12 il., 1 il. kolor. na wklejce. Autor przedstawia praktykowany przez siebie sposób wykonywania ikon, omawiając szczegółowo kolejne etapy pracy, jak: przygotowanie deski, oklejenie płótnem, sporządzenie zaprawy, gruntowanie, naniesienie rysunku, pogłębienie konturów igłą, sporządzenie i nałożenie pulmentu, przygotowanie spoiwa poźłotniczego i złocenie, preparowanie spoiwa temperowego i farb, podmalowanie kolorem podstawowym, opracowanie malarskie draperii, krajobrazu itp., wykonanie linearnych zdobień szat złotem (asist i złoto sproszkowane), opracowanie malarskie karnacji i pokrycie malowidła „olifą”. Podaje wiele interesujących i ważnych szczegółów technologicznych.

Verband Deutscher Gemälderestauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł), ss. 84—88. Obszerna informacja na temat programu działania i niektórych założeń statutowych VDGR.

Informacje techniczne, ss. 88—90

Odpowiedź 135: omawia stosowanie bieli tytanowej jako wypełniacza do zapraw pod malarstwo olejne.

Odpowiedź 136: podaje sposób odróżnienia fresku od malowidła wykonanego techniką krzemianową na podstawie obecności odcisniętych w zaprawie konturów (fresk) i za pomocą próby z 10% kwasem solnym.

Odpowiedź 137: zaleca oczyszczanie malowideł ściennych przede wszystkim na sucho, za pomocą tworzyw kauczukowych typu „Tapeton”, „Frappant” lub „wish ab”, i dopiero gdyby te okazały się nieskuteczne — 3% roztworem amoniaku lub silniejszym środkiem — mydłem amonowo-woskowym.

Krótkie wiadomości

—R—, *Neuer Rettungsversuch des „Abendmahls” in Mailand (Nowa próba ratowania „Ostatniej Wieczerzy” w Mediolanie)*, s. 90. Znany artysta drukarz Günther Dietz planuje wykonać kopie słynnego malowidła Leonarda za pomocą specjalnej, opracowanej przez siebie techniki reprodukcyjnej na trwałym podłożu kamiennym.

St Z, *Karl Blechen in der Karlsruher Kunsthalle (Karl Blechen w Kunsthalle Karlsruhe)*, s. 90. Kunsthalle w Karlsruhe nabyła obraz K. Blechena, jednego z najwybitniejszych niemieckich malarzy pejzażowych XIX w.

Stg. Ztg., *Rembrandt-Zeichnung für 200 000 DM (Rysunek Rembrandta za 200 000 marek)*, s. 90. Na aukcji londyńskiej Christie sprzedano za tę sumę rysunek piórkiem Rembrandta, 12×15 cm, przedstawiający czterech brodatych mężczyzn.

K. Nicolaus, *Die Dendrochronologie, eine neue Methode zur Datierung von Kunstwerken? (Dendrochronologia — czyżby nowa metoda datowania dzieł sztuki?)*, ss. 97—98. Biologowie, fizycy, archeolodzy, historycy sztuki i konserwatorzy wzięli udział w zorganizowanej przez Katedrę Biologii Drewna Uniwersytetu Hamburgskiego i Instytutu Biologii i Ochrony Drewna w Reinbek konferencji pt. *Dendrochronologia w Niemczech północnych na przykładach obiektów archeologicznych, architektury i dzieł sztuki*. Prosta w swej zasadzie metoda dendrochronologii wykorzystuje istnienie charakterystycznej zmienności grubości słoików przyrostu rocznego poszczególnych gatunków drzew, rosnących w jednakowych warunkach. Badanie polega na ustaleniu grubości kolejnych pierścieni rocznych w badanym obiekcie drewnianym i porównaniu z wzorcem w postaci krzywej standardowej, opracowanej dla regionu klimatyczno-geograficznego, z którego przypuszczalnie pochodzi użyte drewno. Jeśli w drewnie obiektu zachowana jest najmłodsza strefa przyrostu (granicząca z korowiną), można wówczas określić dokładnie rok ścięcia pnia. Na konferencji zwrócono uwagę, że ta część drewna z reguły była jednak obcinana przy sporządzaniu podobrazia, co komplikuje datowanie i wymaga odpowiedniej korekty. Ponadto rok ścięcia pnia nie jest równoznaczny z datą powstania dzieła (sezonowanie drewna). Podkreślono pomocniczy charakter tej metody w ogólnych badaniach obiektu oraz jej znaczną pracochłonność i nieopłacalność.

M. i Chr. Gloxhuber, *Freskoübertragung mit modernen Klebstoffen (Przeniesienie fresku z wykorzystaniem nowoczesnych materiałów klejących)*, ss. 99—103, 4 il. Opis transferu dwu malowideł 110×180 i 110×130 cm, z elewacji budynku przeznaczonego do rozbiórki na nowe, ruchome podłoże. Malowidła zabezpieczono warstwami gazy opatrunkowej i muślinu za pomocą silnie wiążącego i elastycznego kleju polichlorobutadienowego „Pattex” firmy Henkel-Cie GmbH, Düsseldorf, i zdjęto ze ściany wraz z warstwą tynku, który następnie wyrównano od odwrocia do grubości ok. 1 cm. Odwrocie pokryto cienką warstwą kleju epoksydowego „Metallon K”, tej samej firmy, stosując 1 cz. utwardzacza na 2 cz. żywicy, wzmacniając tę warstwę tkaniną z włókna szklanego. Wierzchnia warstwa zabezpieczająca z muślinu dała się łatwo zdjąć mechanicznie, natomiast gazę usunięto z malowidła po zwilżeniu firmowym rozpuszczalnikiem „Pattex-Verdüner”. Powierzchnię doczyszczono z resztek kleju za pomocą tego samego rozpuszczalnika i gumowej skrobaczki, po czym naklejono malowidła na płyty paździerzowe za pomocą „Metallonu K”. Zaznaczono, że usuwanie kleju „Pattex” musi nastąpić najpóźniej po 3 miesiącach, gdyż potem maleje jego zdolność rozpuszczania wskutek sieciowania żywicy.

F. Lorenzi, *Trennung und Übertragung eines beidseitig bemalten Leinwandgemäldes (Rozdzielenie i transfer obustronnie malowanego obrazu na płótnie)*, ss. 103—107, 5 il. Późniejsze malowidło olejne zdjęto wraz z zaprawą z płótna i przeniesiono na nowe podłoże płócienne, pozostawiając na płótnie oryginalnym znajdujące się po przeciwnej stronie inne malowidło olejne, wykonane bez zaprawy. Omówiono szczegółowo przebieg pracy z uzasadnieniem poszczególnych decyzji konserwatorskich. Powierzchnia przenieszonego malowidła była zabezpieczona dwoma warstwami mocnej, długowłókniastej bibuły japońskiej na masę z wosku pszczelego i kalafonii 3 : 1. Odwrocie zaprawy wyrównane zostało szpachlówką kredowo-klejową z dodatkiem alunu, a do naklejenia malowidła na nowe płótno użyto kłajstru z mąki żytniej. Wyrównana warstwa masy woskowo-żywiczej od lica chroniła fakturalne impasty warstwy malarskiej przed deformacją w prasie. Na ilustracjach pokazano rysunkowy schemat zabiegu rozdzielania oraz zdejmowanie malowidła z zaprawą, usuwanie zabezpieczenia i oba obrazy po zabiegu. Prace wykonano w Schweizerisches Institut für Kunstwissenschaft w Zurychu.

K. Wehlte, *Restauratorengeheimnisse oder Fachdiskussionen? (Tajemnice konserwatorów czy fachowe dyskusje?)*, ss. 107—112, 4 il. Odpowiedzią na zawarte w tytule artykułu pytanie jest barwna relacja autora ze zwiedzania pracowni konserwatorskich w Westfalii, w ramach posiedzenia roboczego Związku Niemieckich Konserwatorów Malowideł, które odbyło się na początku czerwca 1970 r. Otwarł dyskusję i jawność stosowanych metod — to cechy znamienne nowoczesnego konserwatorstwa.

H. Michaelis, *Das „größte Bild der Welt“ (Największy obraz świata)*, ss. 112—116, 2 il. Malarz berliński Michael Ostwald wykonał olbrzymie malowidło o humanitarno-symbolicznej treści pt. *Człowiek cierpiący*, które w dniach 20—22 września 1969 r. wystawione było na fasadzie gmachu Europa-Center w Berlinie Zachodnim. Obraz formatu 72×12 m, o wadze 35 centnarów, na-

malowany został przy użyciu farb dyspersyjnych „Maraplast” na podłożu z tworzywa sztucznego „Valmex P400/600” (włókno diolenowe). Szkic do obrazu wykonał artysta kredą na asfalcie ulicy, po czym opracował projekt węglem na papierze i przeniósł go na podobrazie za pomocą folii. Przy zdejmowaniu obraz uległ częściowemu uszkodzeniu. Podejmowane są liczne akcje w celu sfinansowania naprawy obrazu i skłonienia senatu do zaaranżowania stałej ekspozycji dzieła.

K. Wehlte, *Hans van Bracht*, s. 116. Nekrolog zmarłego 27 lipca 1970 r. naczelnego redaktora Verlag Georg D.W. Callwey, wydającego czasopismo „Maltechnik”.

J. Goebel, *Restaurator-Ausbildung in den Niederlanden (Kształcenie konserwatorów w Holandii)*, s. 117. Krótkie doniesienie na temat wieloletnich starań holenderskiego Vereniging van Musea Restauratoren en Technici (Zrzeszenie Konserwatorów i Techników Muzealnych) o utworzenie placówki kształcącej konserwatorów, w wyniku których zapadła ministerialna decyzja o powołaniu odpowiedniego instytutu.

Verband Deutscher Gemälderestauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł), s. 117. Informacja o tematyce obrad posiedzenia roboczego VDGR w Westfalii w dniach 31.V—5.VI.1970. M.in. poruszono sprawy utwardzania drewna, przydatności stołu próżniowego i schematu opisu konserwatorskiego. Doniesienia z przemysłu.

—W—, *Pentel-Feinstrich-Druckbleistifte (Cienkokreskowe ołówki automatyczne „Pentel”)*, ss. 118—119, 1 il. Produkowane przez firmę Pentel-GmbH w Hamburgu bardzo praktyczne ołówki automatyczne „Pentel Graph 0,5” i „Pentel Mechanica Graph 0,3” umożliwiają rysowanie bardzo cienkich kresek dzięki specjalnym wkładkom „High-Polymer-Minen” o średnicy 0,5 i 0,3 mm i twardości — pierwszy od B do 6H, drugi HB, H i 2H. Zdumiewająca jest elastyczność i niełamliwość tych wkładów. Na ilustracji pokazano oba ołówki, wkłady i próby kresek.

Informacje techniczne, s. 119

Odpowiedź 138: dotyczy rozjaśniania błękitu paryskiego i heliogenowego (ftalocyjaninowego); w obu wypadkach dodatek bieli cynkowej lub tytanowej nie powoduje osłabienia światłoodporności błękitu.

Krótkie wiadomości

—R—, *Deutsche Restauratoren gingen ins Ausland (Konserwatorzy wyjechali za granicę)*, s. 120. Wzmianka o działalności zagranicznej konserwatorów zachodnioniemieckich.

—Stg. Z.—, *Restauratoren! Achtung! (Konserwatorzy! Uwaga!)*, s. 120. Nieznani sprawcy skradli dwanaście siedemnastowiecznych rzeźb drewnianych z kościoła St. Coloman w Schwangau.

Oprac. Ziemowit Michalowski

PAMÁTKOVA PÉČE. Wyd. Státní Ustav Památkové Péče a Ochrany Přírody w Pradze, w wydawnictwie „Orbis”, na zlecenie Ministerstwa Kultury ČSR. Ukazuje się pięć razy w roku.

Rocznik XXXV (1975)

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje

J. Bukovský, *Rekonstrukce brněnského špaličku — součást rehabilitace východní strany zelného trhu (Rekonstrukcja brneńskiego „Klocka” — część renowacji wschodniej pierzei targu warzywnego)*, ss. 2—13, 14 il. Omówienie prac konserwatorskich przeprowadzonych w domach jednego kwartału zabudowy staromiejskiej Brna, przy wschodniej pierzei placu targowego.

A. Novák, *Polychromie Brokofova modelu sousoší sv. Ignáce (Polichromia modelu rzeźby św. Ignacego, dzieła Brokofa)*, ss. 14—17, 2 il. Przedstawienie analizy kilkuwarstwowej polichromii modelu nie istniejącej rzeźby, pierwotnie zdobiącej Most Karola w Pradze. Analiza ma na celu rekonstrukcję pierwszej warstwy z 1724 r.

J. Svoboda, V. Procházka, *Miřovna (Sala do gry w piłkę)*, ss. 18—44, 27 il. Studium historyczno-konserwatorskie poświęcone sali do gry w piłkę na zamku praskim. Jest to budowla z lat 1567—1569, wzniesiona przez nadwornego architekta Bonifacego Wohlmuta. Od XVII w. w złym stanie, przetrwała aż do roku 1945, kiedy to spłonęła na skutek eksplozji niemieckiego pocisku armatniego.